

Ἡ εἰς θάνατον Καταδίκη τοῦ Σωκράτη

Ἡ φιλοσοφία τῶν Ἀρχαίων λέγεται συνήθως Σωκρατισμός· ἀποτελεῖ δὲ μαζί μὲ τὸν Χριστιανισμό τοὺς δύο πόλους, γύρω ἀπ' τοὺς ὁποίους στρέφεται «ἕς αἰὲς» τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα. Εἶναι ἀδύνατον νὰ μιλῆσῃ κανεὶς γιὰ τὴ δίκη τοῦ Σωκράτη χωρὶς νὰ συνδυάσῃ τὸ ἀδίκημα τῆς καταδίκης του μὲ τὸ μεγάλο μαρτύριο τοῦ Ναζωραίου Ραββί. Τὸ αὐτὸ τέλος, ἡ αὐτὴ τύχη περιέμενε καὶ τοὺς δύο αὐτοὺς κήρυκας τῆς ἀληθείας. Ἡ διδασκαλία τοῦ δευτέρου ἦταν συμπλήρωσι τῆς ἠθικῆς διδασκαλίας τοῦ πρώτου. Τὸ μαρτύριο τοῦ Γολγοθᾶ ἦταν ἀναπόφευκτο γιὰ τὸν ξανθὸ Διδάσκαλο, καθ' ὅσον ὅλοι οἱ προφῆτες πρὸ αἰώνων τὸ διεκήρυξαν, καὶ ἡ μεγάλη αὐτὴ θυσία ὁπωσδήποτε ἔπρεπε νὰ πραγματοποιηθῇ γιὰ τὴν ἀπολύτρωση τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀπὸ τὸ βάρος τῶν ἁμαρτιῶν του. Ὁ γλυκύτατος Ἰησοῦς δὲν ἦταν παρὰ «ὁ ἀμνὸς ὁ αἴρων τὰς ἁμαρτίας...» τὸ ἐξιλαστήριον θύμα. Ἔτσι λοιπὸν βρίσκει ὁ προδόσας τὸν διδάσκαλόν του Ἰούδας κάποιον ἐξαγνισμό στὴ συνείδησί μας, καθ' ὅσον ὁ ῥόλος ἑνὸς

προδότη εἰς τὸ θεῖον αὐτὸ Λόγισμα μὲ ὁποιαδήποτε ιδιότητα καὶ ὄνομα θὰ ὑπῆρχε, γιὰ τὸ αὐτὸ ἦταν τὸ «γραμμένο». Εἰς τὸν μορφομένον ἄνθρωπον τὸ ὄνομα τοῦ προδότη Ἰούδα δὲν προκαλεῖ παρὰ μόνον τὸν οἴκτο. Τὰ θλιβερὰ ὅμως ὀνόματα ποὺ ἀπαθανατίσθησαν γιὰ τὴν ἄτιμη προῦξι τῆς ἐναντίον τοῦ μεγάλου τῆς ἀρχαιότητος φιλοσόφου κατηγορίας, Μέλητος, Ἄνυτος, Λύκων, θὰ προκαλοῦν πάντα τὸν ἀποτροπιασμό καὶ τὴν ἀγανάκτησι. Ἡ ἐποχὴ μας ἡ σημερινὴ δὲν περιγελά καὶ οἰκτίρει ἀπλῶς, τὴν ἠθικὴ καὶ τοὺς νόμους τῆς ἐποχῆς τοῦ Σωκράτη, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀναθεματίζει, γιὰ τὸ στάθηκε μὲ τὴ μορφότητα τῶν ἀσθηρῶν περὶ θρησκείας νόμων, μέγα ἐμπόδιο στὰ μεγάλα πνεύματά της, θύματα τῶν ὁμοίων ὑπῆρξαν καὶ αὐτὸς ὁ Ἀναξαγόρας καὶ ὁ Φειδίας, κ' ἔσπρωξε τὴν ἐξέλιξι καὶ τὴν πρόοδο τοῦ πολιτισμοῦ σὲ τόσο μεγάλη ἀπόστασι, ὥστε νὰ χρειασθοῦν ὁλόκληροι αἰῶνες γιὰ νὰ σπάσῃ ἐπὶ τέλους τὰ δεσμά τῶν τῶν καθε ἐλεύθερο πνεῦμα καὶ νὰ συμβάλῃ στὴν τελειοποίησιν τῆς καθε ἐπιστήμης, καὶ τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ Σωκράτης ὀνομάσθηκε ἀπὸ τοὺς πατέρες τῆς ἐκκλησίας καὶ μάλιστα ὑπὸ τοῦ Κλήμεντος καὶ Ὀριγένης τῶν Ἀλεξανδρέων ὁ «πρὸ Χριστοῦ χριστιανός» γιατί πραγματικά ὀραματίσθηκε τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴ φράση τῆς ἀποκρίσεώς του: «Καθεύδοντες διατελοῖτε ἂν εἰ μὴ τινα ἄλλον ὁ Θεὸς Ὑμῖν ἐπιπέμψῃ κηδόμενος Ὑμῶν». Ἐπίσης καὶ τὴν σταύρωσιν ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν ἄλλη φράση του: «Ἄγαν δίκαιος ἀνασκολοπισθήσεται». Τοὺς ὀραματισμοὺς αὐτοῦ τοῦ Σωκράτη, τὰ προφητικά του αὐτὰ λόγια περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Θεανθρώπου θὰ τὰ αἰσθανίητε περισσότερο καὶ θὰ σᾶς συγκινήσουν ἀκόμα πὺ πολὺ ὅταν τ' ἀκούσετε μέσα στοὺς ὀραίους στίχους τοῦ Ἰσερτσέτη καὶ τὸν ἐνέπνευσαν τὸ ὑπέροχο ποίημα «Μονόλογος τοῦ Σωκράτους» (1).

ΜΟΝΟΛΟΓΟΣ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ (1)

«Ποῦ ἦμουν ; Ἴτι εἶδα ; Θεῖο τραγοῦδι θαρῶ πὺς ἦταν στ' ὄνειρό μου. — Ἀκόμα εἶν' ἡ ψυχὴ μου σεβασμὸ γεμάτη. Σ' ὄρατο λιβάδι, λαὸς πολλὸς τριγύρω, μετ' ἐφάνηκε στὸν ὕπνο μου πὺς ἦμουν. Κουνάκι χαρπὸ ἦταν ἐμπρὸς μου καὶ ῥήτορας ξανθὸς ὀρθὸς ἀπάνω μ' ὀμορφὴν ὄψη μὲ γλυκὸ τὸ στόμα, ἔχυνε κάτω τὰ χρυσὰ του λόγια ἀπ' τὰ πλευρά του τ' ἀνθισμένα. Ὅλοι τὸν ἀκουσαν, ἀναπνοὴ κανεῖς τους. «Οἱ καθαρὲς ψυχὲς μακαρισμένες θὰ ἰδοῦνε» ἔλεγε, «τοῦ Θεοῦ τὴν ὄψη, καὶ στὰ Ἠλύσια, εὐτυχισμένες πάντα,

θὰ ζήσουνε οἱ δίκαιοι τοῦ κόσμου». Μέλι ἀπ' τὰ χεῖλια του ἔτρεχε ἡ γλύκα, καὶ ἦταν τὰ λόγια του ὀφρὸς, χρυσάφι. Ἄξαφνα ἔκει πὺς ὁ σφὸς λαλεῖσαι, καὶ ἄκουε καὶ θυμάσταν ὁ κόσμος, φονιάδες ἄγριοι μὲ σπαθιά, κοντάρια ἐχούθησαν στὸ δίκαιο ἀπάνω, καὶ ἐχούθη κλίμα στὸ ξανθὸ κεφάλι. Μιὰ γυναῖκα τότε — ἀπ' τὴ γλυκειὰ τῆς ὄψης τοῦ νέου τὴν ἔλεγεσ μητέρα — καὶ ἕνας νέος τρυφερός, ὄρατος, ἄφρδοι οἱ δυὸ ἐμπρὸς εἰς τοὺς φονηάδες τοῦ ματωμένου ἐπήρταν τὸ δίκαιο. Ἄχ ! πὺς βαθιὰ ἐπόνεσε ἡ καρδιά μου ! Ὁ νέος ἔκαίνεσ μὲ τὸ γαλανὸ του ἴματι, μὲ μάγουλο ἄσπρο, ὀροσάτο, τὸ πρόσωπο τοῦ ξανοφόντα μου εἶχε. Μανία μου ἦρθε, τρελλές, ξαφνιασμένος, κοντάρι, ἀσπίδα ἔτρεξα ν' ἀρπάξω, νὰ πέσω ἀρματωμένος στοὺς φονηάδες. Μὰ... εὐπνήσα ἐνῶ ἔτρεχα μὲ δια, καὶ συλλογιόμουν τί εἶδα στ' ὄνειρό μου. Πάλι σὲ λίγα μὲ ξαναπῆρε ὁ ὕπνος. Σὲ εὐλο ἀπάνω καρφωμένο βλέπω τὸ ῥήτορά μου τὸν ξανθὸ αἱματωμένο καὶ ἀπάνω στὸ κεφάλι του μιὰ ἀράδα μὲ γράμματα ἑλληνικὰ τὸν λέγει — τὸν ξέρω πιαναῦ ἔθνους — βασιληά. Χρυσὸ δὲν εἶχε στὰ μαλλιά στεφάνι ἄγκάθια μόνο, ὀλόγυρα πλεγμένα. Τὰ πόδια του μου ἦρθε τὰ χιονάτα νὰ πέσω νὰ φιλήσω, γιατί λύπη μου ἔφερε τὸ θεῖο πρόσωπό του, τὸ στήθος τὸ γυμνὸ που ἀγκυμχοῦσε. Ἄλλὰ δὲ μ' ἄφησε. Ἐσυχα ἐλύθη ἀπ' τ' ἄτιμα καρφιά, πὺς τὸν κρατοῦσαν, μ' εἴφρε ἀπὸ τὸ χέρι καὶ μετ' εἶπε : «Κύτταξε γύρω !» — Κύτταξα καὶ εἶδα ὄαν δάσος, δένδρα πλῆθος φυτεμένα, νέους πολλοὺς καὶ γέρους μ' ἄσπραγένειν, γυναῖκες ἀνδρειωμένες καὶ κοράσια, καὶ ἀνθρώπους μὲ σπαθιά ἐστυμνωμένα μ' ἄγρια ὄψη, καθαρὸς φονηάδες νὰ κόβουν τὰ κεφάλια ἀπ' τὰ κορμιά τους. Φωνὴ χαμμιά ἐν ἀκουγὰ ὀσπαῖναν

ἄλλοι φωτιές εἶδα πολλές παρέκει,
 νὰ καὶν μὲ ζωντανὰ κορμιά γιὰ ξύλα,
 καὶ νὰ φωτιζῆ ἢ κέκκοιή των ἀλόγα
 τοῦς δρόμους ἄλλους τὰ ψηλά παλάτια.
 «Τοῦς ἐλέπεις ἄλλους» μοῦ εἶπε ὁ νέος
 »μαρτύροι εἶνε τῆς ΑΛΗΘΕΙΑΣ ἄλλοι,
 »ἀκάλουθοι, δικοὶ μου μαθητάδες!
 »μὴν τοῦς λυπᾶσαι; φώτερὰ στεφάνι
 »θὰ πάρουνε κ' ἀλλοὶ κ' ἐσύ μαζί τους
 »ἀπ' τῆ δικαιοσύνη τῆς ΑΙΩΝΙΑ! »

* * *
 Ἄν τὸν Διδασκαλο τῆς Γαλι-
 λαίας τὸν ἐπροῦδωσεν ἕνας ἀπ' τοῦς
 μαθητῆς του, καὶ τὸν ἀρνήθηκε ἄλ-
 λος πρὶν ἢ ἀλέκτωρ φωνήσῃ δὲν
 ἔχασε τίποτε Αὐτός, οὔτε ἔπαθε
 περισσότερον τίποτε ἀπ' ὅ,τι τὸν
 περίμενε. Ἐφθάσαν ὁ Ἰωάννης, ὁ
 Ματθαῖος, ὁ Μάρκος, ὁ Λουκᾶς
 καὶ ὁ Παῦλος, τὸ «σκεῦος αὐτὸ τῆς
 ἐκλογῆς» Του, γιὰ νὰ γράψουν καὶ
 νὰ διαδώσουν τὴν ὄραία του καὶ
 ὑψηλὴ διδασκαλία. Τὸ ἴδιο ἀκρι-
 βῶς ἔγινε καὶ μὲ τῆς φιλοσοφικῆς
 θεωρίης καὶ τὴν ὅλη διδασκαλία
 τοῦ Σωκράτη, ἀπὸ τοῦς δύο ἀγα-
 πημένους του μαθητῆς, τὸν Πλά-
 τωνα καὶ τὸν Ξενοφῶντα. Οὔτε ὁ
 Σωκράτης οὔτε ὁ Χριστὸς ἔγραψαν
 τίποτε. Μόνον ἐδίδαξαν. Τὰ θεῖα
 τοῦς ὅμως αὐτὰ διδάγματα ἔμειναν
 ἀθάνατα στὴν ἀνθρωπότητα καὶ δὲ
 θὰ λησμονηθοῦν παρὰ μόνον ὅταν
 ὁ πλανήτης αὐτὸς ἐρημωθῆ ἀπ' τὸ
 ἀνθρώπινο γένος.

2400 περίπου χρόνια ἔχουν συμ-
 πληρωθῆ ἀπὸ τῆ γέννησι τοῦ Σω-
 κράτη. Ἐξῆσε 70 χρόνια ἀπὸ τὸ
 469 ἕως τὸ 399 π. Χ. Δὲν εἶχε νὰ
 ἐπιδείξῃ πατρογονικῆς περιγαμινῆς

ὅπως τ' ἄλλα τῆς ἐποχῆς του ἑτε-
 ρόφωτα πρόσωπα. Ἦταν φτωχὸς
 καὶ τίμιος. Ὁ πατέρας του ἦταν
 ἀγαματοποιός, καὶ ὀνομαζόταν
 Σωφρονίσκος. Ἡ μητέρα του ἦταν
 μαμὴ καὶ τὴν ἔλεγαν Φαιναρέτη.
 Ὅπως ὁ Χριστὸς μαθήτευσε κατὰ
 στὸν Ἰωσήφ κ' ἔμαθε τὴν τέχνη
 τοῦ μαρμαροῦ, τὸ ἴδιο καὶ ὁ Σω-
 κράτης μαθήτευσε στὸ πατρικὸ ἐρ-
 γαστῆρι κ' ἔγινε κ' αὐτὸς ἕνας
 καλὸς γλύπτης. Λέγει μάλιστα ὁ
 Πausanias πὸς εἶδε στὴν Ἀκρό-
 πόλι στημένο ἕνα ἀγαλμα κατα-
 σκευασμένο ἀπ' τὸν Σωκράτη, ποῦ
 παρίστα τῆς Χάριτες. Ὁ Σωκράτης
 ἦταν ἀνθρώπος ἡωμαλέος στὸ σῶμα
 μὲ μεγάλη ἀντοχή, ποῦ ὑπέφερε
 πολλές κακουχίης στοῦς πολέμους
 ποῦ ἔλαβε μέρος καὶ ἐπέδειξε ἀξιο-
 ζήλευτη ἀνδρεία. Εἶχε ὅμως κ' ἕνα
 ἐλάττωμα. Ἄς τὸ ποῦμε ἔτσι.
 Ἦταν ἄσκημος! Αὐτὸ ἄλλωστε
 μᾶς τὸ ἐπισφραγίζουσι ὡς ἀληθινὸ
 ὅλες του οἱ προτομῆς ποῦ ἐσώθησαν.

Στὰ νεῖατα του ἦταν ὀξύθυμος
 καὶ νευρικός. Ἀλλὰ καθὼς μᾶς
 λέγει ὁ ἴδιος ἢ μελέτη κ' ἢ φιλοσο-
 φία μὲ τὸν καιρὸ τὸν ἔκαναν ψύ-
 χραμο, τὸν δάμασαν, τὸν ἔκαναν
 ἀρνάκι. Ἀπὸ τὸν καιρὸ ὅμως ποῦ
 ἐπεδόθηκε κ' ἀφοσιώθηκε στὴ φι-
 λοσοφία ἔγινε ἀνεργος. Πάντα θὰ
 τὸν ἔβλεπε κανεὶς μέσα στὴν ἀγορὰ
 καὶ σὲ ἄλλα κέντρα ποῦ ὑπῆρχε
 κόσμος νὰ διδάσκῃ. Τῆ διδασκαλία
 του τὴν ἀκουγαν ὅλες οἱ τάξεις τῆς
 Ἀθηναϊκῆς κοινωνίας. Ἐκεῖνος

προτιμοῦσε περισσότερο τοὺς νέους, κ' εἶχε τὸ λόγο του. Ἦθελε νὰ διαπλάσῃ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο τῆ νέας γενεᾶ καὶ νὰ μεταδώσῃ μέσ' τὴν κάθε νεανικὴ ψυχὴ τὰ μεγάλα νέα ἰδανικά. Καθὼς γνῶριζε ὅλη τὴ μέρα ὅταν ἐβλέπε κάποιον μὲ ἐνδιαφέρουσα φρυσιογνωμία, τὸν πλησίαζε καὶ ἀρχίζε μαζί του ὁμιλία. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο γνωρίστηκε μὲ τὸν Ξενοφῶντα, ὅπως μᾶς τὸ διηγείται ὁ ἴδιος, καὶ τὴν ἴσους καὶ τὴν ἴσους ἄλλους ἀπ' τοὺς φημισμένους μαθητὰς του. Τόσο μεγάλη ἦεν ἡ φήμη του, ὥστε καὶ αὐτὴ ἡ περίφημη Ἀσπασία ἡ σύζυγος τοῦ μεγάλου Περικλέους μὲ τὴν κοίτη δεινότητα, τὴν ῥητορικὴ γλῶσση καὶ τὸ σπινθηροβόλο πνεῦμα, ἐπεδίωξε καὶ γνωρίστηκε μὲ τὸν Σωκράτη, καὶ δοκίμαζε μεγάλη εὐχαρίστησι νὰ τὸν συναστρέφεται, καὶ τὸν καλοῦσε συχνὰ στὸ σπίτι της καὶ μιλοῦσε μαζί του γιὰ τὰ λεπτότερα καὶ ὑψηλότερα φιλοσοφικὰ θέματα. Στὸν ἀσημάνθρωπον αὐτὸν, τὸν ἀπεριποίητο, τὸν κουρελιώδη, ποὺ περπατοῦσε πάντα ξυπόλητος καὶ ξεσκουφουτος, ὅχι μόνον ἡ Ἀσπασία εὑρισκε τὴν γοητεία τῆς μεγαλοφυΐας του, μὰ καὶ ἄλλοι πολλοί, σχεδὸν ὁλόκληρη ἡ ἀριστοκρατία, ὁ «ἀφρός» νὰ ποῦμε ἔτσι τῆς τότε Ἀθηναϊκῆς κοινωνίας.

Ὡ! πόσες γενιὲς ἀνθρώπων ἤρθαν καὶ παρήλθαν ἀπὸ τότε, πόσοι αἰῶνες κύλισαν στὸν ὠκεανὸ

τοῦ χρόνου! Ἡ ἀνθρωπότης γήρασε πιά, ὅμως ἡ δόξα τοῦ Σωκράτη δὲν γερνᾷ, ἡ μνήμη του μένει πάντα νέα· ζῆ καὶ θὰ ζῆ ἀθάνατη στὸ θαυμασμὸ καὶ τὴ λατρεία τῶν ἀνθρώπων.

Ὁ Σωκράτης ἐπῆρξεν ἀπ' τις κοσμοϊστορικὲς φρυσιογνωμίες. Εἰργάσθη μὲ ἀνταπάρνησι Ἱεραποστογιά τὴν ἐπόθεσι τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῆς Ἀλήθειας, ἐβυσίασε τὸ συμφέρον, τὴ ζωὴ του στὸ βωμὸ τοῦ καθήκοντος. Ἡ συμβολὴ του στὴν ἐπιστήμη καὶ στὴ φιλοσοφία εἶνε πολυσήμαντη. Καὶ ἡ ἡρωϊκὴ ζωὴ του, τὸσον ἁρμονικὰ ταιριασμένη μὲ τις πεποιθήσεις του, τὸν καθιστᾷ ἰδανικὸ ὑπόδειγμα μιμήσεως, γιὰ ὅσους ὀνειρεύονται νὰ ζήσουν ζωὴ μὲ περιεχόμενον ἠθικόν, ὑψηλόν, δημιουργόν, εὐεργετικόν γιὰ τοὺς συνανθρώπους μας. Στὴν ἀπολογία του μπροστὰ στὸ Δικαστήριον, μᾶς τὸν παριστᾷ ὁ Πλάτων μ' ὅλη του τὴν ὀλυμπία μεγαλοπρέπεια τῆς ἡρωϊκῆς ἰδιοσυγκρασίας του. Κατηγορεῖτο ἐπὶ ἐσχίᾳ τῆ προδοσία, ὡς ἀνατροπεὺς τῆς θρησκείας, τῆς Οἰκογένειας, τῆς ἠθικῆς, αὐτὸς ποὺ — μοχθοῦσε νὰ ἀναθεμελιώσῃ ὅλες αὐτὰς τὰς ἀξίας ἀπάνω σὲ ὑγιέστερες βάσεις — καὶ κινδύνευε νὰ καταδικασθῆ σὲ θάνατον: ὁ Σωκράτης ὅμως δὲ χάνει οὔτε στιγμὴ τὴν ψυχικὴν ταρταξία, οὔτε ἓνα γιώτα ἀπαρνεῖται ἀπ' τὰς ἀρχὰς του, οὔτε καταδεχεται μὲ ῥητορικὰ τεχνάσματα νὰ συγκι-

νήση τοὺς δικαστῆς γὰρ νὰ ζητήσῃ τὴν ἐπιείκειά τους.

Ἡ ἠθικὴ, μᾶς λέγει πὼς ἡ κατηγορία κατὰ τοῦ πλησίον ἔχει ὡς αἰτίαν ἢ ἔχθρα ἢ συμφέρον ἢ κοινότητα καὶ κλίσι πρὸς αὐτό. Οἱ κατήγοροι τοῦ Σωκράτη, ἀναμφισβήτητα, εἶχαν ὅλα αὐτὰ τὰ μαῦρα προσόντα μέσα εἰς τὴν ἀκόμα πιὸ μαύρη ψυχὴ τους. Ἡ συκοφαντικὴ αὐτὴ κατὰ τοῦ Σωκράτη κατηγορία ἦταν ἕνας φαρμακερὸς καρπὸς ὄλων τῶν κακιῶν τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ γὰρ νὰ ὠριμάσῃ μέσα στοὺς κόλπους τῆς ἐποχῆς του χρειάζονται τόσο πολλὰ χρόνια, ποὺ ὅταν τὸν ἔκοψαν ἀπ' τὸ δένδρο τῆς Ἀθηναϊκῆς κοινωνίας ὁ Ἄνυτος καὶ ἡ συντροφία του, ὁ Σωκράτης εἶχε πιά στὸ κεφάλι του ὅλα τῆς Πάρνηθος τὰ χιόνια.

Παρὰ ποτέ, ἔστω καὶ ἀργά, οἱ κατήγοροί του ἔπρεπε νὰ προσφέρουν τὴ μεγάλη τους ὑπηρεσίαν πρὸς τὴν πατρίδα, νὰ παίξουν ὀπωσδήποτε τὸν ῥόλο τοῦ ἐν εἰρήνῃ ἥρωα. Καὶ τὸ ἐτόλμησαν, στὸ τέλος δὲ καὶ τὸ ἐπέτυχαν. Ὁ θρασὺς Μέλητος, ἕνα ὠραῖο πρωῒ ἦρθε καὶ κόλλησε εἰς τὸ στοᾶ τοῦ ἀρχοντος τὸ ἐναντίον τοῦ Σωκράτη κατηγορητήριον. Σύμφωνα μὲ τὸν νόμον ὁ κάθε πολίτης εἶχε τότε τὸ δικαίωμα νὰ ὑποβάλλῃ μῆνυσιν ἐναντίον ἑνὸς συμπολίτη καὶ νὰ τὴν ὑποστηρίξῃ ἐνόρκως. Αὐτὸ ἔκανε κι' ὁ Μέλητος ποὺ μισοῦσε θανάσιμα τὸν ἀγαθὸ Σωκράτη. Ἡ κατηγορία ὑπεβλήθη

τὴν ἀνοιξί τοῦ 399 π. Χ. καὶ ἔλεγε περίπου :

«Ὁ Μέλητος, υἱὸς τοῦ Μελήτου, κατηγορεῖ ἐνόρκως τὸν Σωκράτην τοῦ Σωφρονίσκου ἀπὸ τὸν δῆμον Ἀλωπεκῆς, ὅτι δὲν ἀναγνωρίζει τοὺς Θεούς, τοὺς ὁποίους παραδέχεται ἡ πολιτεία, ἀλλὰ εἰσάγει καινὰ δαιμόνια καὶ ὅτι διέφθειρε τὴν νεολαίαν. Ποινὴ : Θάνατος».

Τώρα ἂν σκεφθῆ κανεὶς, τὸ πὼς δὲν ἔλαβαν καν ὑπ' ὄψει τοὺς οἱ κατήγοροι τὶς συνέπειες τοῦ ἀττικοῦ νόμου ποὺ κατ' αὐτὸν ὁ κατήγορος ποὺ δὲν ἐκέρδιζεν ὑπὲρ τῆς κατηγορίας του τὸ πέμπτον τῶν δικαστῶν, ὅχι μόνον ἔλαβε τὴ δίκην ἀλλὰ καὶ τὸν καταδίκαζαν σὲ πρόστημο καὶ σὲ ἀτιμία, ἔχουμε κάθε λόγο νὰ πιστέψουμε πὼς καὶ εἰς τὴν τότε ἐποχὴ ὅπως καὶ εἰς τὴν μετέπειτα καὶ εἰς τὴν σημερινή, ἡ συκοφαντία καὶ τὸ θράσος σπάνια στραγκαλιζόταν ἀπ' τὴ Θεὰ ποὺ εἶχε κλειστὰ τὰ μάτια καὶ κρατοῦσε στὰ χέρια τῆς ζυγαριάς. Ἐφτανε μόνο, καὶ φτάνει, νὰ ξέρῃς νὰ θολώσῃς τὰ νερά, ὅποτε φωνάζει ὁ κλέφτης νὰ φύγῃ ὁ νοικοκύρης, κι' ὁ ἀτιμος τὸν ἠθικὸ καὶ τὸν τίμιον, καὶ ὁ δολοφόνος παρουσιάζεται μὲ τὸ προσωπεῖον τοῦ σωτήρα.

Καυμένε Σολωμέ ! Πόσο μεγάλο δίκην εἶχες ὅταν εἶπες :

«Δυστυχισμένε μου λαέ, καλὲ κι' ἀγαπημένε, πάντοτ' εὐκολοπίστευτε, καὶ πάντα προδομένε».

Πόσον επίσης δίκαιο είχε και ὁ Βίκτωρ Οὐγκώ όταν ἔλεγε περιφρονητικά «τὸ πλῆθος» ὅταν δὲν ἀξίζε νὰ ὀνομάζεται «λαός».

Τώρα ἀνοίγω μιὰ παρένθεσι γιὰ ν' ἀποφύγω τὴ μεταφορὰ κειμένων ἀπ' τὸ βιβλίο τοῦ Λεπμόν ἢ «Ψυχολογία τῶν ὄχλων».

Μέσα σ' ἓνα ἄρθρο του ὁ πολὺς ἄγγλος πνευματώδης συγγραφεὺς Μπέρναρ Σῶ, περὶ τοῦ τί πιστεύει καὶ τί δὲν πιστεύει, γράφει κι' αὐτά :

«Καὶ ξέρετε — λέγει — ἀπὸ πότε ἔπαυα νὰ πιστεύω στὰ λεγόμενα λαϊκὰ θεύματα ; Δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐξηγήσῃ τὸ πὼς δημιουργοῦνται αἱ ὁμαδικὲς ψυχώσεις. Ἀλλὰ τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι αἱ ψυχώσεις αὐτὲς δημιουργοῦνται. Ποῦ ; Παντοῦ ! Στὸ δρόμο σκίβουν λίγοι ἄνθρωποι. Τοὺς ἀκολουθοῦν ἄλλοι. Οἱ πρῶτοι ἔχουν φαίνεται κάτι ποὺ εἶνε τρομερὰ κολλητικὸ καὶ μεταδίδεται. Ἄλλοι χάσοι καὶ πνευματικὰ τυφλοὶ προστίθενται κ' ἔτσι ἀπαρτίζεται τὸ πλῆθος ἢ κααλύτερα θὰ τὸ πῶ ἐγὼ ἢ κοινῇ — τρομάρα νὰ τῆς ἔρθῃ — γνώμη. Ποῦ παργαίνει ;

Ἄγεται ! Ὅπου εἶνε τὸ πλῆθος ζητήσατε ἐπὶ κεφαλῆς τὸν δημαγωγόν. Αὐτὸς τὸ ἄγει, τὸ φέρει, καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος στὸ τέλος τὸ κρεμοτσακίζει. Λοιπὸν — συνεχίζει ὁ Σῶ — κάποτε ἔτυχε νὰ βρεθῶ μέσα σ' ἓνα τέτοιο πλῆθος ποὺ ἔμοιαζε μὲ φουσκωμένη θάλασσα. Καὶ τὸ πλῆθος αὐτὸ μὲ παρέσυρε. Ἐφώ-

ναζε. Ἄρχισα τότε νὰ φωνάζω κ' ἐγὼ. Φαντασθῆτε ὅμως πόση ὑπῆρξε ἡ ἔκπληξις μου ὅταν διεπίστωσα πὼς ὄλο αὐτὸ τὸ πλῆθος τὸ «ρεῦμα» εἶχε προκληθῆ ἔξ αἰτίας μιᾶς ἀγελαίδας, ποὺ ἄγνωστο πὼς τ' ὄχε σκάσει — ἢ ἀφιλότιμη — ἀπὸ τὸν σταῦλο της».

Πιστεύω νὰ κατανοήθηκε καλὰ τὸ βάθος ποὺ ἔχει ἡ παρέμβασις αὐτῆ ποὺ ἔκαμα, ὥστε νὰ περιτεύει κάθε ἄλλη ἐπεξήγησις γιὰ τὴν σχετικότητα ποὺ ἔχει μὲ τὸ κύριο θέμα.

Ἡ ἐφημεριδογραφία τῆς ἐποχῆς τοῦ Σωκράτη, ποὺ δηλητηροίαζε τὴν κοινωνία, ὅπως ὁ κίτρινος λεγόμενος Τύπος ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, ἦταν κυρίως ἡ σατυρικὴ ποίησις. Ἡ συκοφαντία, ἡ κακοήθεια καὶ τὸ ψέμα ἦταν ἡ καθημερινὴ πνευματικὴ τροφή τῶν πολιτῶν, σερβιρισμένη σὲ στίχους σατυρικοῦς.

Ἀληθινὰ τρομερὴ πληγὴ ἦταν κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴν αἱ δίκες, ὡς συνέπεια φυσικὴ, ἔπειτα ἀπὸ τόση ἐξαχρείωσις καὶ διαφθορά. Ἐντιμοὶ πολῖτες διεσύροντο ἀπὸ τοὺς συκοφάντες, περιεπλέκοντο σὲ δίκες, ὠδηγοῦντο ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων. Τὴν κατάστασιν αὐτὴν παρωδῶν ὁ Ἄριστοφάνης, παρουσιάζει σὲ μιὰ ἀπ' τὶς κωμωδίαις του, τοὺς Ἀθηναίους ἐνάγοντας ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ἓνα σκύλλον, κατηγορούμενον, ὅτι εἶχε κλέψει ἓνα κομμάτι τυρί ! Κάποιος Ἀθηναῖος Ἀπολλόδωρος, ἀντιπρόσωπος τῶν

οἰκονομικῶν συμφερόντων τῶν πλουσίων ἐμπόρων Ἀντισθέδους καὶ Ἀρχεστράτους, ἐμπλέξε, περιεπλάκη, σὲ εἴκοσι ἀτελεύτητες δίκες, ἔπεσε θῦμα ψευδομαρτύρων καὶ συκοφαντῶν κι' ἔχασε σὲ δίκες καὶ χρηματικὲς ποινὲς ὀλοκλήρη τὴν περιουσίᾳ του. Ἐνας δικηγόρος πάλι ἐσκάρωσε κάποτε σὲ δέκα — πέντε συκοφάντες μιὰ ἔξαιρετικὰ νόστιμη φάρσα. Εἶχε νὰ ὑπερασπίσῃ ἕναν πελάτη του κατηγορούμενον ὅτι εἶχε φονεύσει μιὰ δούλη τῆς ὁποίας τὸ πτώμα τὸ ἔξαφάνισε μυστηριωδῶς.

Μάταια ὁ Ἀθηναῖος δικηγόρος κατηνάλωνε ὅλη του τὴν εὐγλωττία, μάταια τοὺς παρέταξεν ἀκλόνητα ἐπιχειρήματα γιὰ ν' ἀποδείξῃ τὴν ἀθωότητα τοῦ πελάτη του. Οἱ δικαστὲς ἐπηρεάσθησαν ἀπὸ τὶς καταθέσεις τῶν... μαρτύρων. Τότε λοιπὸν ὁ ἔξυπνος αὐτὸς δικηγόρος, ἄφησε νὰ εἰσέλθῃ θριαμβευτικῶς, ὑγιέστατη, πεταχτὴ καὶ σκερτσόζα ἡ δούλη, τὴν ὁποία σκόπιμα τὴν εἶχε κρυμμένη ὡς τότε. Μεγαλείτερος ἐξευτελισμὸς δὲν μπορούσε νὰ γίνῃ γιὰ τὸ δικαστήριον.

Ἡ κατάστασις αὐτὴ ἐδημιούργησεν ἐπιφανεῖς δικηγόρους, ἕνα Ἴσοκράτην, ἕνα Λυσίαν, ἕνα Δημοσθένην καὶ ἄλλους. Τὸ πόσον ἐνοχλητικὸς μπορούσε νὰ εἶναι ἕνας ἐπιφανὴς δικηγόρος στοὺς ἐχθροὺς του, ἀποδεικνύεται ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ἀπὸ τὸ παράδειγμα ἑνὸς ἄλλου ἐπιφανοῦς δικηγόρου, ἀργότε-

ρα καὶ στὴ Ρώμῃ αὐτὴ τὴ φροσάν. Τοῦ Κικέρωνος. Ὁ Κικέρων δολοφονήθηκε ἀπ' τοὺς ἐχθροὺς του, καὶ τ' ἀποκομμένο κεφάλι του στερεώθηκε ἀπάνω σ' ἕνα πάσαλο στὸ βῆμα τοῦ Φόρουμ, ποῦ ἀντηχοῦσε ἀκόμα ἀπ' τὴ φλογερὴ εὐγλωττία, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ Κικέρων σ' ὄλη του τὴ ζωὴ κατεκεραύνωνε τοὺς ἐχθροὺς του. Μιὰ γυναῖκα γιὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν δικηγόρον — τὸν ἀθάνατο Κικέρωνα — ὁ ὁποῖος εἶχε καταγγεῖλῃ τὴν ἀπαίσχυντη διαγωγὴ της, ἡ ὁμορφὴ μὰ καὶ διεφθαρμένη Κλοδία, ἀδελφὴ, καὶ ὅπως τὴν κατήγγειλεν ὁ Κικέρων, ἐρωμένη τοῦ ἀριστοκράτη δημαγωγοῦ Κλοδίου, πλησίασε πρὸς τὸ νεκρὸ κεφάλι, ἔβγαλε ἀπὸ πάνω της μιὰ καρφίτσα ποὺ φοροῦσε ὡς κόσμημα κι' ἄρχισε νὰ κεντᾷ μὲ τρομερὴ μανία τὴ γλῶσσα τοῦ μεγάλου ἀνδρός, τοῦ Κικέρωνος, ποῦ μέσα στὰ ἄλλα ὠραῖα του καὶ σοφὰ λόγια εἶχε πῆ καὶ γιὰ τὸν Σωκράτη: «ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς κατέβασε τὴν φιλοσοφίαν ἀπὸ τὸν οὐρανὸν εἰς τὴν γῆν».

Ὁ Σωκράτης ποῦ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον ἤξερε τὰ χάλια τῆς Δικαιοσύνης τοῦ καιροῦ του, μιὰ εἰκόνα τῶν ὁποίων σὰς ἔδωσα παραπάνω, ἦταν φυσικὸ νὰ μὴ θελήσῃ ὄχι μόνο νὰ ἔχει κατὰ τὴ δίκη του συνήγορον, ἀλλ' οὔτε κἂν αὐτὸς ὁ ἴδιος ν' ἀπολογηθῇ. Θὰ ἦταν ἡ ἐσχάτη γι' αὐτὸν ταπείνωσις ὅταν ἔδειχνε ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν τύχη

του, ἡ ὁποία βρησκόταν σὲ χέρια τοῦ καίθε ἄλλο ἐκπροσωποῦσαν παρὰ τὴν ἀληθινὴν Αἰταιοσύνη. Ὁ φίλος του, ὁ περίφημος ῥήτωρ Λυσίας εἶχε μάλιστα ἔτοιμη μιὰν ὄραία ἀγόρευσι πρὸς ὑπεράσπισι τοῦ μεγάλου φιλοσόφου. Ὅταν τὴν ἐδιάβασε ὁμοῦς ὁ Σωκράτης ἀσκέσθηζε νὰ πῆ.

— Ἡ Ἀσσιαία ὁ Λυσίας, ἀγορεύεις σου μὲ συγκινεῖ βαθύτατα, ἀλλὰ μοῦ φαίνεται, ὅτι στερεῖται ἀνδρικής ὑπερηφάνειας, καὶ θαρραλέας εὐγένειας.

Ὅσοσο σ' εὐχαριστῶ.... ἀλλὰ μοῦ εἶνε ἀχρείαστη!

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Λυσία καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐκλεκτοὶ ῥήτορες προσφέρθησαν νὰ τὸν ὑπεράσπισουν— τζάμπα ὑπεράσπισις βέβαια, ὅπως συμβαίνει καὶ σήμερον ὅταν πρόκειται γιὰ δίκη πολέμοιο— ἀλλὰ τὸ γεγονὸς εἶνε πῶς ὁ Σωκράτης δὲν θέλησε νὰ πάρει κανένα συνήγορο δικηγόρο, καὶ τὸ σπουδαιότερον, νὰ μὴ θέλει οὔτε μόνος του ν' ἀπολογηθῆ.

Ἐνας ἀπ' τοὺς μαθητῆς του κατάπληκτος γιὰ τὴν ἀπόφασί του αὐτὴν τοῦ εἶπε:

— Γιατί δὲν φροντίζεις νὰ ἐτοιμάσης τὴν ἀπολογίαν σου;

— Μὰ δὲν ξέρεις φίλε μου, τοῦ ἀπάντησε ὁ Σωκράτης, ὅτι γιὰ τὸ φρόντισα καὶ ἀσχολήθηκα σ' ὅλη μου τὴν ζωὴν;

— Πῶς;

— Σ' ὅλη μου τὴν ζωὴν δὲν ἐφρόντισα παρὰ πῶς νὰ μὴ κάμω κανένα ἀδίκημα, κανένα κακό. καὶ ἔζησα πάντα μὲ τὴν προσπάθεια νὰ γίνω καλλίτερος. Αὐτὴ εἶνε καλλίτερον ἀπολογία μου!

Μάταια οἱ μαθητῆς του προσπαθοῦσαν νὰ τὸν πείσουν, πῶς περισσότερες φορὲς καταδικάζονται ἀδῶοι, ἐνῶ ἄλλοι, καίτοι ἔνοχοι κατορθώνουν, χάρις εἰς τὰ μέσα τῆς ὑπεράσπισίς των, ν' ἀπαλλαγοῦν ὀλοτέλα.

Ἦταν ἀραγες ἀληθινὴ ἡ κατηγορία;

Πρῶτα-πρῶτα, ὁ Σωκράτης ἐσεβάσθηκε πάντα τὴν θρησκείαν τῆς πολιτείας. Ἡ μόνη κατηγορία ποῦ θὰ μπορούσε νὰ σταθῆ κάπως ἐναντίον του ἦταν τὸ περίφημο αὐτὸ «Δαιμόνιον» ποῦ καθὼς ἔλεγε τὸ ἄκουγε μέσα του καὶ τὸν ὠδηγοῦσε. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν κατηγορίαν ὅτι διέφθειρε τοὺς νέους, ὁ ἄνθρωπος εἶχε ἀναλάβει νὰ τὸ ἀποδείξει πανηγυρικά. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἦταν ἕνας μεγαλέμπορος δεσμάτων ποῦ μισοῦσε θανάσιμα τὸν Σωκράτη. Εἶχε δοκιστεῖ θὰ ἔλεγε κανεὶς στὰ κόκαλα τῶν προγόνων του νὰ ἐκδικηθῆ μιὰν ἡμέραν τὸν Σωκράτη γιὰ τὸ κακὸ ποῦ τοῦ ἔκανε. Τώρα ἂν θελήσετε νὰ μάθετε ποιοὶ ἦταν τὸ μεγάλο κακὸ αὐτὸ ποῦ ἔκανε ὁ Σωκράτης, ποῦ τόσο μεγάλο μῖσος φώλησε μεσ' τὴν ψυχὴ τοῦ μεγαλοκαρχαρία αὐτοῦ, θὰ διαπιστώσετε πῶς ἡ ἴδια νοοτροπία ποῦ ὑ-

πάροχει σήμερα υπήρχε και τότε στους πλουσίους. Τα παιδιά τους τα ήθελαν πιστά αντίγραφα της δικής των μοντσουνάρας, δηλαδή τίποτ' άλλο να μην τα απασχολεί στη ζωή τους παρεκτός ή κοπριά πάνω απ' την οποία ανθίζουν όλα τα φύτρα του κακού, το χρήμα!

Ο Σωκράτης είχε πάρει στα νερά του να πούμε έτσι, τον γιό του Αγύτου, ο οποίος ξεπότησε απ' το πατρικό μαγαζί για να ζήσει παρόμοια με τον μεγάλο φιλόσοφο αναζητώντας την αλήθεια, και βρήσκοντας την ευτυχία μεσ' την πενία και την έντιμότητα. Ο τρίτος των κατηγορών ο Λύκων, ήταν ένας πρώην μαθητής του Σωκράτη, δημαγωγός τώρα, που αντιπροσώπευε τους σοφιστές, ο οποίος ζήλησε τον άφθαστο φιλόσοφο τόσο πολύ, ώστε να μη διστάσει ν' αποτελέσει με τους δυο άλλους το θλιβερό τρίγωνο της συκοφαντικής κατηγορίας. Ο Σωκράτης «πίσος», ο Σωκράτης «δειξος», ο Σωκράτης «γερομπαγαπόντης», ο Σωκράτης ύποπτος, ο Σωκράτης μās έβγαλε τα κοπέλια στο κλαρί... τα ψι-ψι-ψι, έκαναν το γύρω τους, το κοινοπολιό των τριόδων όργιάζε, οι σατυρικοί στίχοι του Αριστοφάνη κατά του Σωκράτους έγιναν οι γλυκύτερες καραιμέλες στα στόματα που είχαν ως τότε τρεμουλιάσει απ' την ειρωνία και τον καυστικό έλεγχο του μεγάλου φιλοσόφου. Η ευκαιρία που περίμεναν είχε έρθει,

κ' ήταν ελεύθεροι να ξεράσουν κάθε είδους συκοφαντίαν. Η ύψηλή διδασκαλία του Σωκράτη είχε ανατρέψει την άβυσθη κ' έλευινή διδασκαλία των σοφιστών, οι όποιοι έχασαν όλους σχεδόν τους μαθητές των, οι όποιοι προτιμούσαν τα λόγια του Σωκράτη. Έ, τώρα που τον είχαν πιά στα χέρια τους θα τον έξόντωναν μια για πάντα, τελειωτικά, κ' έτσι τα επαγγελματικά τους συμφέροντα θα εύρισκαν πάλι την ώραία τους άκμή.

Ο όγλος είχε σχεδόν παρασυρθῆ. Για τον εύκολόπιστον αυτόν όγλο ο Σωκράτης έγινε πιά ο θρυλικός διαφιθορέας των άθηναίων βλαστῶν. Άλλωστε ήθελαν οι θεοφοβούμενοι αυτοί άνθρωποι, οι κίνοσορες αυτοί της ήθικῆς, και τρανώτερα παραδείγματα απ' τον Άλκιβιάδη και τον Κριτία; Αυτό δα έλειπε, να λένε όλοι ψέματα και την αλήθεια να τήνε λέγει ο κατηγορούμενος! Που άκούσθηκε αυτό ποτέ..

Τι να πῆ κανείς! Αυτή είναι πάντα η άμοιβή των λίγων, των εκλεκτών, που πριν απ' όλα τ' άλλα θέλουν τον άνθρωπον άνθρωπο, που έχουν το θάρρος άψηφόντως κάθε κίνδυνο να του λένε τα στριβά του, να του βροντοφωνούν την αλήθεια και ν' αγωνίζονται να τον φέρουν στον ίσιο δρόμο, στο δρόμο της Αρετῆς.

Ένα δυσεκατομμύριο ανθρώπων να παρελάση από μπροστά σας, και να σας πῆ πως είδε η ά-

κουσε κάτι κακό που πρέπει να παταχθῆ ἀμείλικτα, ποτέ να μὴ δώσετε πίστι στηριζόμενοι στὸν τεράστιο ἀριθμὸ τῶν κατηγορῶν. "Αν δὲν δεῖτε μὲ τὰ ἴδια σας τὰ μάτια, κι' ἂν δὲν ἀκούσετε μὲ τ' αὐτιά σας, κι' ἂν ἀκόμη δὲν κρίνετε τὸ ὅ,τι δεῖτε ἢ ἀκούσετε μὲ τὸ μέτρο τῆς λογικῆς καὶ γνώμονα τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας, ποτέ μὴ ὀρίξετε τὴν πέτρα τοῦ ἀναθέματος, γιατί, ὅπως πολύ σωστὰ εἶπε ὁ Πασχάλ, ἡ ἠθικὴ μιᾶς ἐποχῆς περιγελά τὴν ἠθικὴ μιᾶς ἄλλης.

"Ὅταν θελήσῃ ἓνας ἀριθμὸς ἀνθρώπων νὰ βλάψῃ ἓναν ὑπέροχον ἄνδρα, ποῦ γιὰ τὴν ἀνωτερότητά του εἶναι κορφὴ στὰ μάτια τους, πάντα ἔχει πρόχειρα τὰ μέσα τῆς ἐξόντωσις. "Ακούσετε τρία τετράστιχα σχετικά ἀπ' τὸ ποίημα τοῦ μακαρίτη Καρυωτάκη «Ὑποθῆκαι».

«Ὅταν οἱ ἄνθρωποι θέλουν νὰ ποναῖς
μποροῦνε μὲ χιλίους τρόπους»

Ρίξε τὸ ὄπλο σου καὶ σωριάσου πρηνῆς,
ὅταν ἀκούσης ἄνθρώπους.

Κράτησε κάποιον τόπο μυστικό,
στὸν πλατὺ κόσμο μιὰ θέση.

"Ὅταν οἱ ἄνθρωποι θέλουν τὸ κακό,
τοῦ δίνου ἔψι ν' ἀρέσῃ.

Τοῦ δίνου λόγια χρυσᾶ πού νικοῦν
μὲ τὴν πειθῶ, μὲ τὸ ψέμα,
ὅταν ἄνθρωποι διαφιλονικοῦν
τὴ σάρκα σου καὶ τὸ αἷμα.

* *

Τὸ λαϊκὸ δικαστήριον τῶν Ἰλιαστῶν, τὰ μέλη τοῦ ὁποίου προσελαμβάνοντο ἀπ' ὅλες τὶς κοινωνι-

κὲς τάξεις καὶ μὲ κληρο, αὐτὸ θὰ δικάζε τὸν Σωκράτη.

"Ἄς φαντασθοῦμε πρὸς στιγμὴν πῶς ὁ Σωκράτης ζοῦσε σήμερον, στὴν ἐποχὴ μας καὶ δικαζόταν ἀπὸ νεοέλληνες. Ποιὸς εἶν' ἐκεῖνος ποῦ θὰ ἰσχυρισθῆ πῶς ἡ ἀπόφασίς μας θὰ ἦταν διαφορετικὴ ἀπ' τὴν ἀπόφασιν τῶν Ἰλιαστῶν; Κανείς! Ἡ διδασκαλία του θὰ διεστρεβλάνετο καὶ θὰ μᾶς τὸν παρουσίαζαν γιὰ βέρο κομμουνιστὴ, ἄθεο, μαλλιαρό, προδότη τῆς πατρίδος κ.τ.ο.

Κ' ἔπειτα σοῦ λέει ὁ Φαλμεράγρο καὶ μερικοὶ ἄλλοι κουφιοκεφαλάκιδες... σοφοί, πῶς δὲν εἴμαστε γνήσιοι ἀπόγονοι τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων! Μὰ σὲ τί, ὦ εὐλογημένοι μου ἄνθρωποι, δὲν τοὺς ἐμοιάσαμε; Μήπως γιὰτὶ δὲ φοροῦμε σήμερον ὅπως τότε χιτῶνες ἢ μήπως γιὰτὶ ἀντικαταστήσαμε τ' ἀγάλματα τῶν Θεῶν μὲ τὶς εἰκόνες ἢ μήπως... ἀλλὰ τοῦ φυλακῆ τῷ στόματί μου, Κύριε.

Τέλος, ἤρθε ἡ μεγάλη στιγμὴ τῆς ἀπολογίας τοῦ Σωκράτη. Οἱ μοχθηροὶ καὶ ποταποὶ κατήγοροὶ του ποῦ τὸν παρέστησαν ὡς τὸν ἐπικινδυνωδέστερον καὶ χειρότερον πολίτη τῶν Ἀθηναίων, ὡς τὸ ἐξάμβλωμα, τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ πεταχθῆ μὲ τὶς κλωτσιὰς ἔξω ἀπ' τὴν ἀγνὴ καὶ ἀθῶα πόλιν τῶν Ἀθηναίων ἢ νὰ τὸν καταπιῆ τὸ παρθένο ἀττικὸ χῶμα, κορφώσαν τώρα ὄλοι τους τὰ βλέμματά τους ἀπάνω του καὶ βαθεῖα γύρω βασίλευε σιγῆ.

Ὁ Σωκράτης δὲν θέλησε νὰ συζυγήσῃ τοὺς δικαστῆς του, ὅπως ἔκαναν συνήθως οἱ ῥήτορες στὴν ἀρχὴ τῆς ἀπολογίας, ἐκλυπαροῦντες ἐπιείκειαν. Μὲ γαλήνη στὴ μορφῇ, καὶ μὲ ἕφος ψυχρότατο μπῆκε ἀμέσως στὴν οὐσίαν τῶν κατηγοριῶν, ἀφοῦ πρῶτα τοὺς βεβαιώσε πῶς δὲν θὰ πῆ παρὰ ὀλογυμνὴ τὴν ἀλήθεια. Ἔτσι καὶ ἔκαμε. Ἐνὰ πρὸς ἓνα ἀνέτρεψε ὅλα τὰ ἐπιχειρήματα τῶν κατηγορῶν του.

— Σὺς ὀρκίζομαι — εἶπε στοὺς δικαστῆς του — ὅτι τὸ μόνον πρᾶγμα ποὺ δὲν παρημέλησα ποτὲ στὴ ζωὴ μου, ἦταν νὰ μὴν ὑπερβῶ τὰ ὅρια τῶν ἀρχῶν τῆς δικαιοσύνης, νὰ μὴν εἰπῶ τίποτε, παρὰ τὴν ἀλήθεια καὶ νὰ ζῶ σύμφωνα μὲ τὸ θεῖον ὄν, τοῦ ὁποίου τὴν ὑπαρξὶ αἰσθανόμουν μέσα μου καὶ τὸ ὁποῖον ὠδηγοῦσε τὴν ζωὴν μου. Ποτὲ δὲν ἐδίδαξα γιὰ νὰ λάβω χρήματα καὶ ποτὲ δὲν ἐσώπασε τὸ στόμα μου βουλωμένο ἀπὸ χρήματα. Κάθε ἄνθρωπος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ μὲ πλησιάσει, νὰ μὲ ρωτήσῃ γιὰ ὅ,τι δήποτε καὶ νὰ λάβῃ ἀπάντησιν. Τίποτε δὲν ἐπεδίωξα ἄλλο στὴ ζωὴ μου, παρὰ πῶς νὰ κάμω τὸ καλόν, πῶς νὰ ὑποδείξω τοὺς ἐκλεκτοὺς καὶ ἀξίους ἀρχόντες, καὶ πῶς νὰ διαπλάσω πολίτες χρηστοὺς καὶ καλοὺς. Δικαίωμα σας νὰ μὲ καταδικάσετε, ἀλλὰ βεβαιωθείτε πῶς ὅταν κάμετε αὐτό, περισσότερο κακὸ κάμετε στὸν ἑαυ-

τό σας, παρὰ εἰς ἐμέ. Ἄν δὲν σᾶς ἱκανοποιεῖ ἡ δική μου μαρτυρία, ἔχω μάρτυρα τὸν Θεὸν Ἀπόλλωνα. Πιστεύω νὰ ξέρετε τὸν Χαιρεφῶντα, ἄλλως τε βλέπω ἐδῶ τὸν ἀδελφόν του, ὁ ὁποῖος πρόθυμα θὰ τὸ ἐπιβεβαιώσῃ, ἂν θέλετε νὰ σᾶς διηγηθῶ τὴν ἀλήθειαν τοῦ πράγματος. Ὁ καλὸς λοιπὸν αὐτὸς φίλος μου, μίαν ἡμέραν τόλμησε καὶ ρώτησε τὴν Πυθίαν τῶν Δελφῶν, ἂν ὑπῆρχε στὸν κόσμον ἄνθρωπος περισσότερο σοφὸς ἀπὸ ἐμέ. Τὸ μαντεῖον ὅμως ἀπήντησε ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλος. Μοῦ ἦταν ἀπίστευτη ἡ ἀπάντησις αὐτῆ τοῦ μαντείου. Πῆρα λοιπὸν ἀπόφασιν ἂν ἀναζητήσω μέσα στοὺς ἀνθρώπους, γιὰ νὰ ἰδῶ ἂν θὰ εὑρισκα ἓνα, ὄχι πολλούς, ποὺ θὰ ἦταν περισσότερο ἀπὸ ἐμέ ἐλευθερότερος καὶ δικαιοτέρος. Μάταιος ὅμως ὁ κόπος μου αὐτός, καὶ κατ' ἀνάγκην ἐπίστεψα πῶς ἀληθινὰ ἐγὼ εἶμαι ὁ σοφώτερος, γιὰ μόνον τὸν λόγον, ὅτι ἐγὼ δὲν ἐπίστευα καθόλου ὅτι ξέρω ἐκεῖνο ποὺ σ' ἀλήθεια δὲν τὸ ἔξερα. Καὶ ὅμως τὴν προσπάθειά μου αὐτήν, ζητῶντας νὰ πείσω τοὺς ἄλλους ὅτι πολὺ ἀπέχουν ἀπὸ τὴν σοφίαν, ἐφ' ὅσον δὲν μποροῦν νὰ καταλάβουν τὸν ἑαυτό τους καὶ ν' ἀποκτήσουν τὸ «γνώθι σαυτόν», ἓνα πρᾶγμα μπορῶ νὰ καυχηθῶ πῶς ἐπέτυχον σ' αὐτὸν τὸν κόσμον: Νὰ κάνω ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους ἐχθρούς μου, ποὺ σήμερον εἶναι καὶ οἱ κατήγοροί μου. Μὲ κα-

τηγοροῦν μ' ὅλα τ' ἄλλα πῶς διαφθείρω τοὺς νέους. Μ' ἂν αὐτὸ εἶναι ἀληθινόν, τότε γιατίι δὲν ἐροῦνται οἱ νέοι αὐτοὶ πρὸς τοὺς διέφθειρα νὰ μὲ κατηγορήσων; Ἐνα γύρω ἐδῶ βλέπω τώρα πολλοὺς μαθητὲς μου, βλέπω πολλοὺς ἀπὸ ἐκείνους πρὸς μὲ συνανεστράφηκαν καὶ μὲ γνωρίσαν καλά. Ρωτήσατέ τους, ἐξετάσατέ τους λοιπὸν γιὰ νὰ ἰδῆτε καὶ μόνοι σας ποιὰ εἶναι ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ βᾶσις σ' αὐτὲς τίς συκοφαντίες.

Εἶμαι, τὸ ἐπαναλαμβάνω, ὁλότε-
λα ἀθῶος ὅλων αὐτῶν τῶν κατηγο-
ριῶν πρὸς μου ἀποδίδουν οἱ ἐχθροί
μου. Καμμιά τύφι δὲν ἔχω στὴ συ-
νειδήσει μου γιὰ τίποτε. Ἐλόγου
σας τίποτε δὲν μπορεῖτε ἐναντίον
μου ν' ἀποφασίσετε, κι' ἂν ἀποφα-
σίσετε καὶ μὲ καταδικάσετε, δὲν θὰ
κερδίσετε παρεκτός μίαν αἰώνια
μομφή, πρὸς τίποτα δὲ θὰ μπορέσει
νὰ τὴ σβύσει, ἓνα μελανὸ στίγμα,
πρὸς τίποτα δὲν θὰ μπορέσει νὰ τὸ
ξεπλύνει. Γι' αὐτὸ μὲ πεποίθησι
ἀρίνομαι στὰ χέρια τοῦ Θεοῦ καὶ
τὰ δικά σας χέρια, γιὰ νὰ μὲ κρί-
νετε σύμφωνα μὲ ὅ,τι θὰ σᾶς φανῆ
συμφέρον καὶ γιὰ σᾶς καὶ γιὰ ἐμέ...»

Σὲ μιὰ στιγμή τὴν ὥρα τῆς ἀπο-
λογίας του ὁ Σωκράτης ἐρωτᾷ τὸν
περιβόητο Μέλητο καὶ τοῦ λέγει:

— Ἀφοῦ τόσο πολὺ ἐνδιαφέρεσαι
γιὰ τὴν ἠθικὴ τῶν νέων, πές μας,
τελοσπάντων τί εἶν' ἐκεῖνο πρὸς θὰ
τοὺς κάνει περισσότερο ἠθικοὺς
καὶ μορφωμένους;

— Μάλιστα, ἀπαντᾷ ὁ Μέλητος.

— Ἐλα τὸ λοιπὸν — τοῦ λέγει ὁ
Σωκράτης — πές εἰς τοὺς δικαστὲς
τί εἶν' αὐτὸ πρὸς ξέρεις ἐσὺ καὶ πρὸς
τοὺς κάνει αὐτοὺς τοὺς νέους πε-
ρισσότερον ἠθικοὺς καὶ καλοὺς;
Γιατί εἶναι φανερό πῶς ἐσὺ θὰ τὸ
ξέρεις, γιὰ τὸν λόγον ὅτι διαρκῶς
φροντίζεις, καὶ τὸ σπουδαιότερον,
γιατί ἀνεκάλυψες ἐμέ, τὸν διαφθο-
ρέα, καθὼς λές, πρὸς μὲ κουβάλη-
σες ἐδῶ στὸ δικαστήριον καὶ μὲ κα-
τηγορεῖς, ἔλα λοιπὸν τώρα πές κ'
ἀπόδειξέ μας τί εἶν' αὐτὸ πρὸς κά-
νει περισσότερο ἠθικοὺς καὶ μορ-
φωμένους τοὺς νέους.

Ὁ Μέλητος κόκκαλο, βουβαμύρα.

— Βλέπεις τὸ λοιπὸν — τοῦ λέγει
τότε ὁ Σωκράτης — ὦ Μέλητε ὅτι
σωπαίνεις καὶ δὲν μπορεῖς νὰ πῆς
τίποτε; Καὶ ὅμως δὲν σοῦ φαίνεται
πῶς ἡ βουβαμύρα σου αὐτὴ εἶνε ἀ-
νήθικη καὶ ἱκανὴ ἀπόδειξις, προῦ-
μα τὸ ὁποῖον εἶπα καὶ τὸ λέγω, ὅτι
ἐσὺ ποτὲ δὲ φρόντισες γιὰ τέτοια
πράγματα; Ἀλλὰ κόνε μας τὴ χάρι
ὦ καλὲ Μέλητε καὶ πές μας ἐπὶ τέ-
λους τί εἶν' αὐτὸ πρὸς κάνει αὐτοὺς
τοὺς νέους περισσότερο ἠθικοὺς;

Καὶ ὁ εἰδωλολάτρης αὐτὸς Φαρι-
σαῖος βροῆκε ἐπὶ τέλους τὴν ἀπάν-
τησιν πρὸς γύρευε.

— Οἱ Νόμοι, εἶπε.

— Ἀλλὰ δὲν ἐρώτησα ὦ ἐναρε-
τώτα Μέλητε τοῦτο, τοῦ λέγει ὁ
Σωκράτης, ἀλλ' ἔστω, ποῖος ἀνθρω-
πος, ὁ ὁποῖος κι' αὐτὸ τοῦτο δηλα-
δὴ γνωρίζει τοὺς νόμους;